

Юрій Голобородько,

*аспірант кафедри іноземної літератури та слов'янських мов,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
<https://orcid.org/0000-0002-2255-6494>
м. Суми, Україна*

Творчість А. Аверченка періоду еміграції: розвиток жанру комічного

A. Averchenko's works of the emigration period: development of the comic genre

***Анотація.** У статті в межах дослідження творчості А. Аверченка періоду еміграції розглянуто елементи комічного та їх розвиток у його творах відповідно до змін настрою та життєвих обставин, з'ясовано основні терміни в цій сфері літературознавства, засоби та прийоми створення комічного, зв'язки дихотомічних елементів комічного й трагічного в його оповіданнях, проаналізовано окремі улюблені образи автора та особливості його оповіді. Виходячи з широкого спектру предметів дослідження життя і творчості А. Аверченка, що охоплюють еволюцію його поглядів, зміни настрою, мотиви й тематику творів – оповідань і фейлетонів, а також окремі періоди творчості, зокрема й у вигнанні та еміграції, метою статті визначено аналіз наукової рецепції розвитку жанру комічного у творах А. Аверченка періоду еміграції. Визначено, що творчість письменника дослідники поділяють на переважно гумористичну (дореволюційний період) і переважно сатиричну (пореволюційний період), за жанровими різновидами – побутові оповідання й гуморески, присвячені доволішній реальності; оповідання, сюжет яких часто створений фантазією автора (із гротеском, гіперболою, карикатурою); для створення комічного письменник майстерно використовує відповідні засоби та прийоми – іронію, сарказм, композиційні, описові й оповідні особливості; у творах цього періоду формується контекст трагічності, в якому комічне набуває інших форм – чорного гумору та трагікомічного; жанр сатири набуває в його творах розвитку, який характеризує нову літературу. Зроблено висновок, що особливості наукової рецепції творчості А. Аверченка мають виявити не лише значення його творів у загальному розвитку літератури, не лише його місце серед відомих письменників-сатириків, але й особливості творів у межах загальної проблеми малого оповідного жанру, зокрема поетики комічного в його оповіданнях і фейлетонах.*

***Ключові слова:** письменник, сатира, комічне, трагічне, еміграція, оповідання.*

Summary. *The article examines the elements of the comic and their development in the writer's works in accordance with changes of mood and life circumstances, clarifies the basic terms in this field of literature, means and methods of creating the comic, the relationship of dichotomous elements of the comic and tragic in his stories, analyses some of the author's favourite literary images and features of his story. Based on a wide range of subjects of study of A. Averchenko's works, covering the evolution of his views, mood swings, motives and themes of works – stories and feuilletons, as well as certain periods of creativity, including exile and emigration, the purpose of the article is analysis of scientific reception development of the comic genre in A. Averchenko's works of the emigration period. It is determined that researchers divide the writer's work into mainly humorous (pre-revolutionary period) and mainly satirical (post-revolutionary period), by genre varieties – everyday stories and humoresques devoted to the surrounding reality; stories, the plot of which is often created by the author's imagination (with grotesque, hyperbole, caricature); to create a comic writer skilfully uses appropriate tools and techniques – irony, sarcasm, compositional, descriptive and narrative features; works of this period the context of tragedy is formed, in which the comic acquires other forms – black humour and tragicomic; the genre of satire is developing in his works, which characterizes the new literature. It is concluded that the peculiarities of the scientific reception of A. Averchenko's works should reveal not only the significance of his works in the general development of literature, not only his place among famous satirists, but also their features within the general problem of small narrative genre, in particular comic poetics stories and feuilletons.*

Key words: *writer, satire, comic, tragic, emigration, story.*

Вступ. Наприкінці 80-х років ХХ століття актуальними стали дослідження письменників-емігрантів, які були вимушені залишити Батьківщину після більшовицької перемоги. Багато мотивів керували ними, зокрема неприйняття переможців, адже ті знищили колишнє заможне життя, Церкву, друзів або близьких. Багато митців, як люди аналітичного складу розуму, передбачали нецивілізований устрій майбутньої країни, зокрема репресії та тоталітарний нагляд, а тому захищали свою творчу свободу. Серед таких емігрантів був і Аркадій Аверченко – відомий у Росії письменник-сатирик, який спочатку боровся проти більшовиків у врангелівському Криму як агітатор і організатор медіазасобів, а згодом через Константинополь перебрався до Праги, де знайшов другу Батьківщину, звідки успішно гастролював Європою, хоча й не довго тішився творчою свободою.

Твори А. Аверченка як письменника-гумориста вивчалися у площині як аналізу його життя і творчості, так і розвитку самого жанру комічного, провідником якого (з характеристиками «король сміху», «найвеселіша людина в Росії» тощо) був митець. Так, М. Богданова [1] та Г. Погребняк [2] вивчають жанрові особливості його творів, А. Коротких [3] – дитячі образи, Е. Зозуля [4] – діяльність у колі

сатириконців, Д. Левицький [5] і Д. Николаєв [6] – творчість емігрантського періоду, Л. Ракитова [7] – публіцистичну діяльність, М. Рюміна [8] – естетику його гумору.

При тому залишаються менш дослідженими особливості наукової рецепції творчості А. Аверченка, що має виявити не лише значення його творів у загальному розвитку літератури, не лише його місце серед відомих письменників-сатириків, але й у межах загальної проблеми малого оповідного жанру, зокрема поетики комічного в його оповіданнях і фейлетонах. Виходячи з цього, метою статті є аналіз наукової рецепції розвитку жанру комічного у творах А. Аверченка періоду еміграції.

Методологія і методи дослідження. Для реалізації мети у дослідженні використано загальнонаукові методи аналізу теоретико-методологічних джерел, узагальнення, порівняння, проблемно-тематичний аналіз та компаративний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аркадій Аверченко, як творча особа, традиційно був пов'язаний із трансформаціями в культурному житті Росії. Так, уже з появи митця в Петербурзі гумористичний жанр отримує новий розвиток – від «безнадійно вульгарного чи гіркого сміху» до «ковтка свіжого повітря», для чого дібрано ним команду авторів журналу «Сатирикон» (надалі – «Новий Сатирикон»), серед яких слід відзначити знатних у недалекому майбутньому літераторів Л. Андрєєва, О. Блока, І. Буніна, С. Городецького, М. Гумільова, А. Купріна, Сашу Чорного, Теффі та інших майстрів-сатириків. Також він одним із перших передбачає значну небезпеку з боку більшовиків, висловлюючи це публічно, але не знаходить розуміння в політиків, які ще мали змогу й ресурси для протидії цій силі. Це призводить до чергових розчарувань, а коли більшовики здобули владу й закрили його «Новий Сатирикон», письменник покидає Петербург і плутаним шляхом (за його словами – «як сірий заєць») через Київ, Харків, Ростов-на-Дону, Катеринодар, Новоросійськ, Мелітополь досягає рідного Севастополя, де від весни 1919 року публікує фейлетони, закликає заможних людей матеріально допомагати Добровольчій армії, влаштовує різноманітні мистецькі акції зі збором грошей для жертв війни з Червоною армією. У своїх творах він висловлює сподівання на успіх боротьби проти руйнації та безправності, адже вважає, що «більшовизм страшний не лише для однієї Росії. Він страшний для всього світу» [9].

Щоб простежити елементи комічного та їх розвиток у творчості А. Аверченка, з'ясуємо основні терміни в цій сфері літературознавства, адже комічне має естетичну природу й розглядається як різновид смішного ще з античних часів.

Теорія комічного виявляє кілька класифікацій, що засновані, зокрема, на переданні негативної якості комічного об'єкта й переваги суб'єкта пізнання комічного, деградації, контрасту, суперечності, відхилення від норми тощо. А. Лейнонен серед них визначає три провідні теорії – теорію переваги, теорію звільнення від напруження та теорію несумісності, кожна з яких характеризує елементи, що спричиняють виникнення гумору [10]. І саме спільна для цих теорій ознака несумісності вказує на те, що комічне виникає від асиметричної взаємодії між персонажами, від логічної та ситуативної несумісності й ефекту несподіваності (а також, звичайно, від указівки на певну ваду об'єкта насмішки).

Наведені класифікації передбачають функціональну диференціацію самих категорій комічного – гумору, іронії, сарказму, сатири, де перший визначається як «різновид комічного, відображення смішного в життєвих явищах і людських характерах», коли висміюються здебільшого окремі недоліки, окремі смішні риси в характері людини; іронія – як «художній троп, який виражає глузливо-критичне ставлення митця до предмета зображення»; «насмішка, замаскована зовнішньою благоприсойною формою» (тобто до попереднього домішується натяк, прихована інтенція); сарказм – як «їдка, викривальна, особливо дошкульна насмішка» (тобто відзначається відкритістю – не має прихованої семантики, а відзначається презирством); сатира – як «особливий спосіб художнього відображення дійсності, який полягає в гострому осудливому осміянні негативного» (тобто відзначається гострим непримиренним характером [11, с. 173, 313, 611]. Загалом гумор і сатира позначають жанрові різновиди комічного, а іронія та сарказм є прийомами його створення.

Таким чином, основною парою термінів, що залучені до аналізу творчості А. Аверченка, є саме гумор і сатира, що відрізняються ступенем негативного ставлення автора до зображуваного – чи це нейтральна насмішка, чи гостра. У соціальному ж вимірі найбільш ефективним є сатиричний комізм, адже він виконує конструктивну функцію порівняно з іронією, що існує лише для викликання сміху. Отже, визначаючи основні елементи комічного, потрібно акцентувати на його функції відбивати явища, які мають у собі певні невідповідності та елементи неочікуваності.

Як складник комплексу комічного визначається й сама оповідь як засіб передавання різноманітних повідомлень читачеві через опис дій, обстановки, настрою персонажів, їхніх думок і відчуттів. Так, А. Аверченко використовує оповідь від першої особи, що, як відомо, викликає довіру читача до висловленого автором. Також використовується наратив від так званого «всевидячого ока», що

має характер погляду ззовні на описувані події. Ці обидва різновиди оповіді мають комічне нашарування, тобто початково гумористично конотовані через різноманітні мовні звороти, що налаштовує читачів на сприйняття авторського гумору [10]. У зовнішньому описі персонажа комічний ефект часто створюється через невідповідність певних його ознак (наприклад, солідного віку чи відповідної будови тіла) з неадекватними діями. При цьому автор-оповідач чітко дистанціюється від описуваного героя, і оповідь стає більш експресивною, коли наратор виявляє свої особисті ситуативні почуття й думки.

Ще одним елементом передання комічного поряд із композицією та оповіддю є власне усне мовлення персонажів, що відбиває їхній соціальний статус, тип характеру, світобачення. Це мовлення передає комічність за допомогою мовних засобів, і такий наратив у російському літературознавстві позначається терміном «сказ», тобто є власне монологом, що створює додаткову художню інформацію для сприйняття читачем.

Створенню комічного сприяє мовна гра від письменника, коли виявляється творче, нестандартне використання лінгвістичних прийомів для акцентування на парадоксі між загальноприйнятою формою чи значенням і новою асоціацією чи мовним знанням. Так, нестандартність мовних зв'язків може виявлятися у відхиленні від стильових норм і змішанні стилів, наприклад перенесенні одного стилю мовлення в інший, що надає комічного забарвлення. Іншими словами, це невідповідність або спотворення звичного явища, скажімо, технічний аналіз, реалізований у підвищеному стилі мовлення. Наприклад, А. Аверченко застосовує техніку перетворення негативних героїв на позитивних або навпаки, змінює очікувані реакції персонажів на нестандартні (особливо це стосується образу Простодушного), що суперечать звичній поведінці читача, тобто створює комічний ефект завдяки прийомам несподіванки та порушення читачького очікування.

Відповідно до наведених вище позицій Д. Левицький розподіляє твори письменника на дві групи – побутові оповідання та гротески, де перші характеризуються сюжетами, в основі яких лежать спостереження автора за навколишньою дійсністю (наприклад, контраст між стрімким промисловим прогресом і звичним укладом життя Петербурга), а другі ґрунтуються на комічних ситуаціях і характеристиках, часто нереальних, створених фантазією автора (наприклад, різноманітні парадоксальні епізоди чи версії життєвих парадоксів [5, с. 332-334]. Загальним для них залишається комічна ситуація в будь-якому контексті. М. Рюміна це називає екзистенційною характеристикою людини ХХ століття, сутністю людини в сучасній культурі

[8, с. 238], що передбачає й правильне розуміння трагічного. Саме тому в оповіданнях А. Аверченка комічне часто виявляє, підкреслює й перекреслює трагічне. Ці опозиційні елементи взаємопов'язані, і цей зв'язок визначається як несподіваний ефект ототожнення смішного й сумного, веселого й жахливого.

Одним зі способів вираження діалектики комічного і трагічного є сатира, що, попри свою комічну сутність, має трагічну конотацію, тобто її форма включає всі засоби створення комічного, а зміст спрямований на вирішення складних трагічних суперечностей, якими наповнене людське життя та якими характеризується людське суспільство. І тому перехід від власне гумору до соціально / політично маркованої сатири в межах еволюції комічного в творчості А. Аверченка зумовлений змінами в його свідомості, що відбулися після більшовицької революції й фактично у період еміграції.

Якщо перші його збірки 1910 року були позначені саме сміхом над окремими людськими недоліками, поведінкою чи зовнішністю, що швидко зробило його популярним, оскільки сприймалося як ліки від туги і зневіри, то упродовж 1917 року А. Аверченко виявляє вже протест проти більшовизму, який не сприймається ним як цивілізована політична сила. Окрема описана ним подія репрезентує цю суспільно-політичну епоху через призму сприйняття її автором: зокрема, роздуми царя та визначення характеру революції інтерпретовані автором [7, с. 237-238] і вкладені в сюжетну лінію певного публіцистичного твору. Тобто, за словами Л. Ракивої, розвиток комічного (зокрема, жанру фейлетону в її дослідженні) в російській літературі безпосередньо пов'язаний з особливостями сприйняття навколишньої дійсності творчою людиною, яка свій індивідуальний протест виявляє в сатиричній формі.

Отже, еволюція комічного в творчості письменника остаточно відбулася після 1917 року зі зростанням інтересу автора до соціальних проблем, що зумовлюють використання вже сатири, адже завданням письменника вже постала дискредитація більшовиків, щоб швидше повернути колишню Росію. Тому збірки сатиричних / політичних памфлетів («Нечиста сила», «Дюжина ножів у спину революції») сповнені викривальним пафосом проти більшовиків. У такому напрямку ефективним стає гротеск: більшовики – це «нечиста сила», а революційний переворот – атракціон «Чортове колесо», через що його улюблена Росія зазнає руйнації та беззаконня. Також з'являється чорний гумор, що надає комічного відтінку страшним темам – руйнуванню людського життя («Садиба й міська квартира», «Скалки розбитого на друзки»), голоду («Поема про голодну людину», «Собачі мемуари») й навіть смерті.

Якщо у процесі розвитку сатиричної творчості традиційно виокремлювалися категорії класичної та фольклорної сатири, де класичний жанр переважно розглядався на прикладах творчості М. Гоголя й А. Чехова, а фольклорний – на прикладах народних анекдотів і казок, то сучасні дослідники вирізняють і третій категорійний різновид, представлений творчістю А. Аверченка, – суспільно-політичну сатиру, що з'являється через колективну творчість авторів журналу «Сатирикон» («Новий Сатирикон»), які посприяли перетворенню жанрової спрямованості від розважальної до суспільно-політичної – відповідно до висвітлення актуальних на той час проблем [4]. І саме А. Аверченко постає в центрі цих процесів і трансформацій, адже він був головним ентузіастом у тому колективі, а часопис був найпопулярнішим у Росії. І саме він продовжив цю діяльність в еміграції, коли розвиток жанру сатири відбувався швидкими темпами.

Кожен із періодів творчості А. Аверченка був тісно пов'язаний і безпосередньо зумовлений відповідними подіями в суспільно-політичному та літературному житті Росії. Спочатку сатирик виступав проти як звичайних людських хиб, так і монархії як устрою держави. Після ж жорсткого придушення першої революції та розформування Державної Думи почалися урядові репресії та жорстокі судилища, через що такі прогресивні трибуни, як «Новий Сатирикон», перебували під цензурним пресингом [4]. Однак редактор і автор А. Аверченко дотримуються своєї ідейно-естетичної позиції – не традиційного тоді сміху від відчаю («крізь сльози»), а здорового веселого висміювання недоліків суспільства.

При цьому загальний сатиричний настрій письменника, навіть сходячи до сарказму, не міг нівелювати його попередньої гумористичної естетики. Так, опублікований 1922 року збірник «Діти» відзначається чуттєвістю у змалюванні дитячої психології. Проте провідним стилем залишається трагікомічний, що найкраще реалізує мотив поневірянь емігрантів за кордоном. Ситуації описуються різні: одруження з господаркою квартири задля житла («Шукають кімнату»), чоловік називається жінкою, щоб вийти заміж за іноземця задля виїзду в Грецію («Гаїна шлюбу»). Ці ситуації схожі тим, що спочатку оповідання сприймається як звичайний анекдот побутової тематики, але фінал виявляється несподівано трагічним («Звичайна жінка», «Дама в сірому», «Історія одного актора», «Індичка з каштанами»).

Загалом доля емігрантів сприймається як трагічна, що зумовлено й мотивом відриву героя від Батьківщини. Тобто по суті А. Аверченко описує трагікомедію власного життя, відчай від втрати

колишніх православних і літературних традицій («Еволюція російської книги», «Володька», «Косьма Медичис», «Розмови в гостинній», «Урок літератури», «Сентиментальний роман»), що поєднує його з усіма російськими емігрантами в трагічному настрої безвиході («Росіянин у Європах», «Зруйнований мурашник», «Равлики», «Історія двох чемоданів»). Тобто в мотивній площині доміщується автобіографічний аспект.

Як побічне зауваження про автобіографічні ознаки цих творів зазначимо, що тема спогадів найбільше залучена в емігрантських оповіданнях письменника, де виявляє бажання А. Аверченка показати читачам майбутнього атмосферу гармонії старого російського світу, що назавжди втрачена. У цьому контексті автор поєднує роздуми про долю Росії та про власну долю. Тобто світогляд письменника зазнає принципових змін – від комічного дореволюційного до трагікомічного післяреволюційного.

Емігрантську творчість А. Аверченка можна розділити на два періоди – контрастивної тематики (протиставлення двох світів – колишнього та післяреволюційного) та останній (празький). Новий світ більшовицької Росії письменник не сприймає й тому описує гіперболістично, доводячи до абсурду: діти у школі не знають, що таке сніданок, немає книжок, а лідери держави – Ленін і Троцький (аналогічно в О. Толстого – Ленін і Сталін) – зображуються як сварливі обивателі. Із цим світом зіставляється світ емігрантів у Константинополі, де колишні можновладці перетворюються в обивателів, які шукають будь-якого зиску. Ситуації й першого, й другого світів висвітлюються у виданій 1921 року збірці памфлетів «Дюжина ножів у спину революції», де присутня й ностальгія у спогадах різних за статусом людей – дворян, купців, чиновників, військових, робітників, що викликало чимало критичних відгуків з боку «червоної» ідеології, зокрема особисто від самого Леніна у статті «Талановита книжка», про що ми вже зазначали вище. Навздогін митець випускає збірник «Дюжина портретів у форматі будуар».

У цих творах простежується художній прийом контрасту не лише в показі певних характерів, але взагалі, за словами М. Богданової, у протиставленні старої Росії (вже мертвої) та нової (фактично живої), де повернути колишнє означає повернутися до питомого (хоча воно вже безповоротно мертво), і саме тому чорний гумор і трагікомічне характеризують описані ним ситуації та образи [1].

Для того, щоб поєднати комічне і трагікомічне, автор використовує образ Простодушного – людини, яка дещо наївно сприймає жорстоку реальність, потрапляє під вплив шахраїв, але як фольклорний дурник створює контраст між духовним світом і матеріальним,

що є об'єктом сатиричного висміювання. Г. Погребняк зазначає, що таким чином створюється парадоксальна реальність в описі подій, адже такий наївний персонаж є ніби опонентом загальній масі людей або їх окремому представникові – і саме в тому, що має й висловлює власний погляд на реальність, перебуваючи поза суспільними стандартами – на протигагу традиції, стандартній свідомості. У цьому зрештою виявляється духовний конфлікт і несумісність таких опонентів [2].

Якщо розглядати таких же простодушних персонажів у творчості А. Аверченка, то слід згадати і про дитячі образи, яким він приділив особливу увагу, вважаючи дитяче сприйняття світу найближчим для себе, а дітей – такими, що найкраще зрозуміють його інтенції. Про це взаєморозуміння між ним і дітьми письменник згадує в передмові до збірки оповідань «Діти»: «З дітьми я прикидаюся неймовірно наївним, навіть жалюгідним чоловічком, який потребує заступництва й захисту. Може бути, у глибині душі малюк навіть буде дещо незважаючи мене. Нехай. Зате він відчуває свою перевагу, милостиво бере мене під свій захист, і душа його розкривається переді мною, як чашечка квітки перед променем сонця» [12, с. 412]. А. Коротких вивчає психологічний зв'язок між письменником і дітьми, визначаючи невідповідність внутрішнього дитячого світу зовнішньому матеріальному та розумінню дорослої людини, яка інакше сприймає навколишнє [3]. І саме ці невідповідності й становлять комічне в означених творах митця.

Д. Ніколаєв аналізує симпатію А. Аверченка до дітей, які для нього є носіями ширості, чистоти, власної гідності. Навіть у назві збірки оповідань «Про маленьких – для великих» відчувається це зіставлення, де дитячий характер надалі докладно аналізується (навіть присутні відповідні терміни, наприклад, у назві оповідання «Про дітей (Матеріали для психології)» та окремих фразах на кшталт «образи, що складуються в їх мозку»). Висновки ж робляться конкретні й риторичні: «революція не лише вбиває фізично, вона калічить духовно», «діти, у яких відняли дитинство», «незважаючи на весь жах того, що відбувається, дитяча душа зберігає свою ширість і чистоту» [6].

У такому контексті найбільше вражає контраст в описі: *«По зеленой молодой травке ходят хамы в огромных тяжелых сапожищах, подбитых гвоздями. <...> Прошли – полежал, полежал примятый, полураздавленный стебелек, пригрел его луч солнца, и опять он приподнялся и под теплым дыханием дружеского ветерка шелестит о своем, о малом, о вечном»* («Трава, прим'ята чоботом») [12, с. 386]. У мікротексті виділяємо негативно конотовану характеристику, де навіть іменник **гвоздь** додає до неї семантики важкості, жорстокості

й нездоланності. З такою характеристикою контрастує образ *зеленой молодой травки, стебелька*, який під дією цієї сили спочатку набуває негативної трансформації (*прямтый і полураздавленный*), а далі – у сприятливих умовах (*пригрел его луч солнца; под теплым дыханием дружеского ветерка*) – позитивної (*приподнялся*). Отже, тій грубій силі (вбачаємо в ній дорослий світ) протистоїть тоненька стеблинка, яка виявляє дитячу ознаку (*о малом*), що репрезентує істину (*о вечном*).

Д. Ніколаєв зазначає, що до дитячої тематики й, зокрема, контрастивних із дорослими позитивних образів дітей письменник звертається, щоб відійти від депресивного стану останніх років, від агресії та обману довколишнього світу. Діти асоціюються в нього з квітами – яскравими й духмяними на фоні сірого навколишнього життя. Проте він робить висновок, що все одно діти стануть колись дорослими, а їхнє майбутнє порівнює з деревом (дубком), що може стати університетською кафедрою, рамкою для портрету чи шибеницею. Митець скрушно зауважує: «Я б лише дітей і визнавав за людей», – адже «доросла людина – майже завжди мерзотник» [6].

Повертаючись до образу простодушної людини, зазначимо, що він також був трансформований зі зміною творчої іпостасі митця в період пізньої (стабільної) еміграції, що відзначали не лише дослідники творчості А. Аверченка (наприклад, А. Корпілова та К. Шипл) – він сам у післямові до «Записок Простодушного» говорить про себе: «Як разуче згодом змінився характер творчості Аверченко! <...> немає більше простодушності у виразі обличчя мого <...> помер простодушний... Викували з нас – благодушних, м'яких, ласкавих дурнів – міцніших за залізні вироби» [12, с. 64]. Ці щирі слова письменника підтверджуються в образах його персонажів, які часто виявляють схожі з автором риси, і ця особливість пов'язується дослідниками з прийомом сатиричної «маски».

Так, М. Богданова, досліджуючи співвідношення автора й оповідача в наративі А. Аверченка, відзначає, що така маска в письменника виразна та рельєфна, хоча й уявна за сутністю. Вона виявляється в побудові фраз, виборі лексики, але загалом – визначає авторський погляд на зображувані події та оціночне ставлення до них [1]. Наприклад, у збірках «Записки Простодушного», «Киплячий котел» і драмі «На морі» письменник зображує життя емігрантів, описуючи різні характери та засоби виживання й бізнесу в нових для колишніх росіян умовах. І це відбувається через призму бачення оповідача – «простодушного», що аналогізується з автором. Дещо інакше ці події сприймаються через погляд дитини (збірка «Діти», 1922 рік), де письменник виявляє глибокі знання вікової психології

та різноманітні унікальні фантазії. Останньою працею став роман «Жарт Мецената» (1923 рік), виданий у Празі після смерті А. Аверченка, де вже сам Меценат схожий (навіть зовнішньо) на автора в уявній часовій перспективі.

Висновки з дослідження. Отже, розглянувши теоретико-методологічні аспекти дослідження творчості А. Аверченка періоду еміграції, можна зробити такі висновки: творчість письменника поділяється дослідниками на переважно гумористичну (дореволюційний період) і переважно сатиричну (пореволюційний період), за жанровими різновидами – це, по-перше, побутові оповідання й гуморески, присвячені довколишній реальності; по-друге – оповідання, сюжет яких часто створений фантазією автора (з домінуванням гротеску, гіперболи, карикатури); для створення комічного письменник майстерно використовує всі відповідні засоби та прийоми – іронію, сарказм, композиційні, описові й оповідні особливості; у творах цього періоду формується контекст трагічності, в якому комічне набуває інших форм – чорного гумору та трагікомічного; жанр сатири набуває в його творах розвитку, який характеризує нову літературу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богданова М.В. Проблема жанрового своеобразия литературного и публицистического творчества А.Т. Аверченко : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.01.10. Краснодар, 2000. *Человек и наука*. URL : <http://cheloveknauka.com/problema-zhanrovogo-svoeobraziya-literaturnogo-i-publitsisticheskogo-tvorchestva-a-t-averchenko> (дата звернення: 15.09.2021).
2. Погребняк Г. А. Поэтика парадоксального в малой сатирико-юмористической прозе первой трети XX века (А. Аверченко, Саша Черный) : дисс. ... канд. филол. наук : 10.01.01 : Самара, 2003. 142 с.
3. Коротких А. В. Детские образы в юмористической прозе Саши Черного, А. Аверченко и Тэффи : дисс. ... канд. филол. наук : 10.01.01. Москва, 2003. 237 с.
4. Зозуля Е. Д. «Сатириконцы». *Русская литература* : историко-литературный журнал. 2005. № 3. С. 185-209.
5. Левицкий Д. Жизнь и творческий путь Аркадия Аверченко. Москва : Новый путь, 1999. 552 с.
6. Николаев Д.Д. : Русский юморист (А.Т. Аверченко). URL : <http://averchenko.lit-info.ru/averchenko/kritika-ob-averchenko/nikolaev-yumorist-averchenko.htm> (дата звернення: 15.09.2021).
7. Ракитова Л. А. Фельетоны А. Т. Аверченко 1917–1918 годов: проблемно-тематические и художественные особенности. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія «Літературознавство»*. 2015. Вип. 1. С. 228-241. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzl_2015_1_21 (дата звернення: 15.09.2021).
8. Рюмина М. Т. Эстетика смеха. Смех как виртуальная реальность. Москва : КД «Либроком», 2010. 320 с.

9. Аверченко А. Т. Собрание сочинений : в 13 т. Т. 12. Рай на земле. URL : http://az.lib.ru/a/awerchenko_a_t/text_1922_ray_na_zemle.shtml (дата звернення: 05.09.2021).
10. Leinonen Anastasia. Huumorin ilmaisukeinot A. Averkchenko nvalituissa kertomuksissa. Itä-Suomen yliopisto, 2015. URL : <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20160106> (дата звернення: 05.09.2021).
11. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 752 с.
12. Аверченко А. Т. Собрание сочинений: В 6 т. Т. 5. Чудеса в решете / сост., подгот. текстов, коммент. Ст. Никоненко. Москва : ТЕРРА-Книжный клуб, 2007. 528 с.
13. Аверченко А. Т. Собрание сочинений : в 6 т. Т. 6. Отдых на крапиве / сост., подгот. текстов, коммент. Ст. Никоненко. Москва : ТЕРРА-Книжный клуб, 2007. 480 с.